

Bogusław Śliwerski
Iwona Klonowska

EDUKACJA PARAMILITARNA

jako potencjał kadr
dla służb mundurowych

EDUKACJA PARAMILITARNA

**jako potencjał kadr
dla służb mundurowych**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Bogusław Śliwerski
Iwona Klonowska

EDUKACJA PARAMILITARNA

**jako potencjał kadr
dla służb mundurowych**

 **WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Łódź 2025

Bogusław Śliwerski (ORCID: 0000-0002-3875-8154)
Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu
Katedra Teorii Wychowania, 91-408 Łódź, ul. Pomorska 46/48

Iwona Klonowska (ORCID: 0000-0002-3320-5649)
Akademia WSB, Katedra Pedagogiki
41-300 Dąbrowa Górnicza, ul. Zygmunta Cieleckiego 1c

RECENZENCI

Ryszard Bera, Marek Rembierz

REDAKTORZY INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska, Natasza Grabowiecka

REDAKCJA

Beata Otocka

SKŁAD I ŁAMANIE

PAJ-Press

KOREKTA TECHNICZNA

Katarzyna Woźniak

PROJEKT OKŁADKI

Anna Nachowska, PracowniaKsiazki.pl

Źródło ilustracji wykorzystanej na okładce: © vecteezy.com

© Copyright by Bogusław Śliwerski, Iwona Klonowska, Łódź 2025

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2025

<https://doi.org/10.18778/8331-717-5>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.11555.24.0.K

Ark. wyd. 4,2; ark. druk. 6,5

ISBN 978-83-8331-716-8

e-ISBN 978-83-8331-717-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Edukacja paramilitarna w liceum ogólnokształcącym	11
Klasy mundurowe w szkolnictwie ponadpodstawowym	14
Stan badań nad edukacją wojskową w klasach mundurowych	20
Badanie potencjału rozwojowego uczniów klas mundurowych w łódzkim XLII Liceum Ogólnokształcącym im. Ireny Sendlerowej	24
Charakterystyka terenu badań własnych	25
Edukacyjna wartość dodana – wskaźnik jakości kształcenia w XLII LO	30
Założenia metodologiczne badań	35
Charakterystyka uczniów kształcących się w klasach mundurowych w łódzkim liceum	35
Wartości preferowane przez uczniów klas mundurowych	43
Wartości stylu życia preferowane przez uczniów klas mundurowych	46
Potencjał relacji społecznych uczniów klas mundurowych	48
„Ja idealne” uczniów klas mundurowych	52
Negatywne cechy kierunkowe do pracy nad sobą	53
Aspiracje życiowe młodzieży klas mundurowych	54
Gotowość podjęcia pracy w służbach mundurowych	56
Rozdział 2. Znaczenie edukacji mundurowej dla bycia policjantem	59
Edukacja dla bezpieczeństwa – droga od klasy mundurowej do służby w Policji	60
Zadania Policji a prawa i wolności jednostki (trudna codzienność policjantów)	65
Specyfika pracy w Policji. Wyzwania, ograniczenia, możliwości	68
Struktura Policji	69

Dobór do Policji, czyli pierwsze kroki do stania się policjantem	71
Etos służby w Policji	75
System szkolenia w Policji – etapy szkolenia i różnorodność tematyki	78
Wakaty w Policji – instytucji w trybie alarmowym	81
Konkluzje, wątpliwości, wyzwania stojące przed Policją	90
Zakończenie	93
Bibliografia	95
Aneks	101
Załącznik 1 Klasa o profilu straż graniczna w XLII Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi im. Ireny Sendlerowej	101
Załącznik 2 Klasa o profilu policyjnym w XLII Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi im. Ireny Sendlerowej	103

Wstęp

Podejmowane w naukach społecznych badania nad przygotowaniem młodych pokoleń do życia w społeczeństwie ryzyka, kryzysu i traumy w związku z toczącą się za wschodnią granicą Polski wojną w Ukrainie, wymagają uwzględnienia nie tylko ambiwalentnego ułożenia, a tym samym uznania ich dwubiegunowości, oksymoroniczności i pogranicznego charakteru, o czym pisze Ewa Bielska (2019), ale także dostrzeżenia w środowiskach wychowawczych rozwiązań programowo-strukturalnych, które sprzyjają zwiększeniu poczucia i poziomu bezpieczeństwa naszego społeczeństwa. Zdaniem Mariusza Dembińskiego, należy rozwijać pedagogikę bezpieczeństwa ze względu na różne formy

(...) zagrożeń destabilizujących poczucie bezpieczeństwa jednostek i grup społecznych w zglobalizowanej jednak różnymi formami nierówności naszej cywilizacji. Odczuwany i niejednokrotnie doświadczany przez obywateli Polski brak tożsamościowo-egzystencjalnej stabilizacji staje się źródłem wzrostu poczucia świadomości zagrożeń dotyczących ich form i treści. Powyższa sytuacja jest zatem wskaźnikiem społecznego zapotrzebowania na działania prewencyjne, w tym rozważań o charakterze dyskursywno-pedagogicznym. I właśnie ten ostatni aspekt wskazuje na konieczność osadzenia idei/tematu bezpieczeństwa w strukturach pedagogicznych, których zakres kontekstowy zdaje się być szerszy od struktur edukacyjnych (Dembiński, 2019, s. 11).

Dla tak ujętej subdyscypliny pedagogiki kluczowe powinny być jej trzy wymiary: kształcenie, wychowanie i organizacja środowiska edukacyjnego. W niniejszej publikacji zapraszamy przedstawicieli nauk społecznych, pedagogów, nauczycieli, ale i reprezentantów władz oświatowych (samorządowych, państwowych) do przyjrzenia się efektom procesów socjalizacyjnych, wychowawczych i dydaktycznych w świetle badanych postaw i wartości młodzieży szkół ponadpodstawowych

oraz członków paramilitarnych organizacji harcerskich. Nie prezentujemy wyników badań ogólnopolskich, gdyż te wymagają prac dużych zespołów badawczych oraz środków finansowych. Te zaś powinny być poprzedzone pilotażem, zwiadem badawczym, by móc sformułować właściwe pytania i przygotować interdyscyplinarny projekt diagnozy znaczenia edukacji paramilitarnej w świecie permanentnych zagrożeń, w społeczeństwie ryzyka (Beck, 2012).

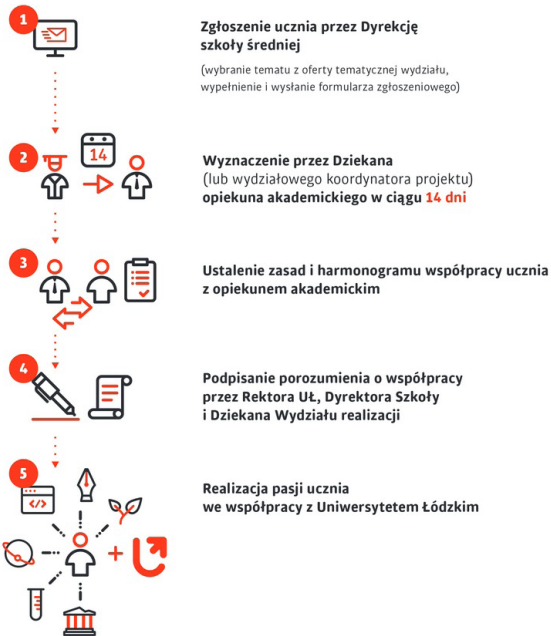
Dla ambitnych uczniów szkół ponadpodstawowych, dla młodzieży z pasją poznawczą, Uniwersytet Łódzki uruchomił w 2017 roku program pod nazwą: „**Zdolny uczeń – świetny student**”. Jak uzasadniał jej istotę prorektor UŁ Sławomir Cieślak:

Liczymy, że pomimo pandemii, będzie to możliwe. Uczniowie szkół ponadpodstawowych, od trzech lat, na Uniwersytecie Łódzkim mogą realizować program „Zdolny uczeń – świetny student”. Dla przypomnienia – głównym celem programu jest poszerzenie wiedzy z danego obszaru nauki, którym zainteresowany jest uczeń oraz indywidualna współpraca pomiędzy tzw. opiekunem – nauczycielem akademickim a uczniem. **Uczniowie wspólnie z opiekunem – mentorem opracowują indywidualny harmonogram** (podkreśl. oryg.) spotkań, na których realizowane są zagadnienie z danego obszaru nauki. Program realizowany jest przez cały rok akademicki, są to cykliczne spotkania (Zdolny uczeń – świetny student, 2017).

Istotą tej oferty jest umożliwienie uczniom podjęcia współpracy badawczej z uczonym zobowiązującym się włączyć ich do takich właśnie mikroprojektów, pilotażowych badań, by nastolatkom mogli doświadczyć przygody z nauką. Naukowcy z każdego wydziału deklarują gotowość przyjęcia do swoich zespołów czy projektów badawczych uczniów szkoły ponadpodstawowej.

Schemat postępowania w programie Zdolny Uczeń – Świetny Student

Na Wydziale Nauk o Wychowaniu UŁ taką gotowość zadeklarowało kilku naukowców, jednak to uczniowie wybierają, które zagadnienie wywołuje u nich zaciekawienie poznawcze. Katedra Teorii Wychowania UŁ opublikowała wyniki wcześniejszych projektów badawczych z udziałem uczniów, które dotyczyły zarówno środowiska harcerskiego (Śliwerski, Bohatkiewicz, 2022), jak i szkolnego (Szempruch,

Cybał-Michalska, Szymański, Śliwerski 2024). W latach 2023–2024 gotowość do współpracy zgłosiły kolejne uczennice liceów ogólnokształcących z Łodzi i województwa, co potwierdza znakomity pomysł władz Uniwersytetu Łódzkiego, by zainteresować młodzież możliwą jej partycypacją w nauce. Pytamy młodzież, jakie problemy są przedmiotem jej zainteresowań poznawczych, fascynacji, a może niepokoju, obaw, i którym chciałaby się bliżej przyjrzeć, korzystając z warsztatu badawczego profesorów uniwersyteckich. W ciągu minionych dwóch lat zostały zgłoszone dwie kwestie, którym postanowiliśmy się wspólnie przyjrzeć. Udział młodzieży był też rękojmią szczerości wypowiedzi respondentów, rówieśników uczęszczających do tej samej szkoły czy tej samej organizacji harcerskiej (Śliwerski, 2018).

W niniejszej rozprawie łączymy wyniki diagnozy z obu środowisk socjalizacyjnych i wychowawczych, gdyż mają one w swoich założeniach edukację paramilitarną. Wyjaśniamy zarazem, co przez to rozumiemy i jak to się stało, że właśnie w tym klimacie społeczno-historycznym stanowi ona ważny problem pedagogiczny. Realizowane w Polsce od kilkunastu lat w ogólnodostępnym szkolnictwie programy kształcenia w klasach mundurowych, jak również pozyskiwanie uczniów zainteresowanych tym szczególnym rodzajem profilu edukacyjnego pociągnęło za sobą konieczność przeprowadzenia badań w łódzkim środowisku oświatowym. Tego typu badania nie były dotychczas obecne w krajowych diagnozach w drugiej dekadzie XXI wieku. Skoro jednak edukację w klasach mundurowych o profilu wojskowym objęto już pierwszymi badaniami diagnostycznymi, postanowiliśmy poszerzyć ich specyfikę o klasy o profilu policyjnym. Stąd współautorką niniejszej rozprawy jest Iwona Klonowska, policjantka, generał, która jako rektor kierowała Akademią Policyjną w Szczycie, a zarazem jest autorką badań w tym środowisku zawodowym (Klonowska, 2018).

Mamy nadzieję, że egzemplifikacja problemu wychowania i edukacji paramilitarnej zainteresuje dorosłych i nastoletnich czytelników, dla których dociekanie istoty zjawisk społecznych jest jedną z wielu pasji poznawczych. Uczniowie, którzy zgłaszają się do programu, często nie mają sprecyzowanych zainteresowań, więc chcielibyśmy wyjść im naprzeciw i zachęcić do skorzystania z programu „Zdolny uczeń – świetny student” w kolejnych latach akademickich.

ROZDZIAŁ 1

Edukacja paramilitarna w liceum ogólnokształcącym

Określenie „paramilitarny” odnoszone jest do tych podmiotów, organizacji, środowisk czy ruchów społecznych lub państwowych, których program i zakres działania jest podobny czy zbliżony do działań jednostek militarnych, ale nimi nie jest oraz nie przynależy do nich ani ich zadań. Jak wyjaśnia w słowniku PWN Mirosław Bańko, przedrostek ‘para-’ (...) „określa coś, co ma cechy czegoś innego, ale ściśle biorąc tym nie jest” (2023). W Wikipedii znajdziemy definicję opisową organizacji paramilitarnej:

Organizacja paramilitarna – sposób zorganizowania na wzór wojskowy. Charakter paramilitarny przypisuje się niekiedy niektórym organom administracji publicznej, organizacjom społecznym oraz prywatnym przedsiębiorstwom. Wskazuje się, że cechę paramilitaryzmu mają m.in. stowarzyszenia strzeleckie (stowarzyszenia prowadzące działalność oświatowo-wychowawczą i rekreacyjną zgodnie z metodą pracy strzeleckiej), grupy rekonstrukcyjne, grupy ASG, ZHP i ZHR oraz takie służby publiczne jak Straż Graniczna, Straż Ochrony Kolei, Policja i Straż Leśna (Organizacja paramilitarna, 2023).

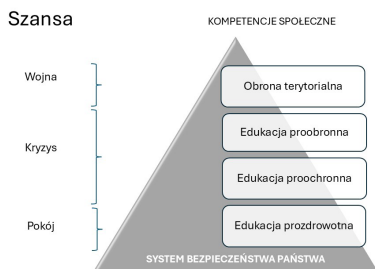
Biorąc powyższe pod uwagę, przyjmuję, że edukacja paramilitarna dotyczy powoływanych w szkolnictwie publicznym lub niepublicznym oddziałów szkolnych o profilu merytorycznie, organizacyjnie, technicznie i symbolicznie powiązanych z określoną służbą mundurową, a przygotowujących do niej młodzież oraz kształtujących charakterystyczne dla danej profesji umiejętności, cechy i postawy. Niezależnie bowiem od tego, czy tacy absolwenci będą kontynuować kształcenie

w wyższych szkołach służb mundurowych, czy zamierzają wiązać z nimi swoją przyszłość zawodową, mogą poszerzyć swoją wiedzę oraz umiejętności o takie uniwersalne wartości, które wpływają na wzmocnienie poczucia własnej wartości, odporności na stres w sytuacjach nadzwyczajnych czy w chwili zagrożenia oraz doskonalących umiejętność pracy nad sobą oraz współdziałania w zespole.

Nie ulega wątpliwości, że specyfiką każdej służby jest jej charakter propaństwowy, patriotyczny, obywatelski, prospołeczny, toteż edukacja paramilitarna staje się ważnym w rozwoju młodych ludzi środowiskiem inkulturacyjnym i samowychowawczym. Zaletą edukacji paramilitarnej

(...) jest z pewnością umożliwienie młodzieży poznania specyfiki wybranej służby mundurowej „od zaplecza”, co pozwala na bardziej świadome podjęcie decyzji co do swojej przyszłej drogi zawodowej. Ponadto uczniowie tych klas poprzez sukcesywne wchodzenie w realia służby, zaczynają kształtować swój charakter według pożądanych wzorów odnoszących się do patriotyzmu, honoru, męstwa i odpowiedzialności, gdzie istotną rolę odgrywa dyscyplina oraz wysoka sprawność fizyczna i umysłowa (Laskowski, 2021, s. 9–10).

Jarosław Gryz uwzględnił w swoim modelu edukacji proobronnej kluczowe okoliczności wewnątrz krajowe i geopolityczne związane z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa i jego obywateli, w zależności od tego, czy funkcjonujemy w stanie pokoju, kryzysu czy wojny (zob. schemat 1).

Schemat 1. Rodzaje edukacji dla bezpieczeństwa w zależności od stanu zagrożenia państwa

Źródło: Gryz, 2020, s. 19.

Zdaniem J. Gryza, powinna powstać wirtualna platforma edukacyjna, która zawierałaby narzędzia wspomagające tego typu edukację zarówno w klasach mundurowych, jak i w ramach realizacji obowiązkowego przedmiotu „edukacja dla bezpieczeństwa”. Dzięki powstaniu interaktywnego komunikatora społecznego z zawartych w nim materiałów mogłyby korzystać oraz współtworzyć nowe źródła także organizacje pozarządowe i samorządy. Kiedy powstał ten projekt, nie toczyła się za wschodnią granicą Polski wojna, której następstwa mogą być dalekosiężne nie tylko dla Polski, ale całego naszego kontynentu. Przedstawiciel Departamentu Społeczno-Wychowawczego Ministerstwa Obrony Narodowej Mirosław Kaliński podziela pogląd

(...) że współczesne wychowanie szkolne powinno zmierzać m.in. ku wychowaniu dla bezpieczeństwa, przez które rozumiemy intencjonalne wpływanie na dążenie do trwania, przetrwania i rozwoju oraz zwiększenie szansy na doskonalenie życia indywidualnego i społecznego, dzięki naturalnej aktywności (wojennej i pokojowej), modelowanej uniwersalnymi wartościami: prawdą, dobrem, pięknem i sprawiedliwością, wiarą, nadzieją i miłością. Wychowanie tego rodzaju jest sposobieniem ludzi do walki (wojny) i pracy (pokoju), aby doskonalić lub stabilizować ich życie (Kaliński, 2004, s. 159).

Aktywność organizacji proobronnych w Polsce uległa nasileniu po 2014 roku, kiedy to nastąpiła pierwsza inwazja wojsk Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Nie budzi zatem zdziwienia fakt, że Ministerstwo Obrony Narodowej RP postanowiło wspierać wszystkie podmioty, które cele i zadania zorientowały na wzmocnienie obronności polskiego społeczeństwa. Jak pisał Jacek Wałdoch (2017, s. 61): „Formacje paramilitarne stanowią jedynie najbardziej jaskrawy przykład organizacji obronnościowych, ale są tylko elementem większej całości. Pod określeniem organizacji proobronnych kryje się szereg zrzeszeń o różnorodnym profilu działalności, który generalnie wpisuje się w zakres zadań realizowanych w ramach zapewnienia bezpieczeństwa publicznego”. Mamy zatem próbę zastąpienia określenia „edukacja paramilitarna” terminem „edukacja proobronna”, przy czym to drugie jest jednak zawężeniem celów, funkcji i zadań procesów dydaktyczno-wychowawczych do kwestii obronnych, a nie rozwojowych, w szerszym tego słowa znaczeniu: „Członkowie organizacji proobronnych realizują cele z zakresu bezpieczeństwa prowadząc swoją aktywność w kilku